

Razvoj trgovine u Hrvatskoj nakon 1945.

- Razvoj trgovine u RH nakon 1945. može se podijeliti u nekoliko faza.
- I. razdoblje – do sredine 1950-ih
- II. razdoblje – do sredine 1960-ih
- III. razdoblje – do sredine 1970-ih
- IV. razdoblje - od 1974. (1977.) do 1989. godine.
- V. razdoblje – 1990. – 1998. godine
- VI. razdoblje – nakon 1998. godine

- **1. razdoblje** - U razdoblju neposredno nakon II. sv. rata pa do sredine 1950-ih
 - trgovine su podržavljene
 - smanjenje broja trgovina
 - krajem prvog razdoblja dolazi do djelomične dekoncentracije trgovine te je dopušteno otvaranje „samostalnih trgovačkih radnji“ no njihova samostalnost je bila upitna.

- Mali broj trgovina
- Slab asortiman

Tab. Broj trgovina u Zagrebu nakon II. Sv. rata

Godina	Br. prodavaonica
1946	2007
1947	2049
1948	1710
1949	1656
1950	1398
1951	1127
1952	1463
1953	1591
1954	1414

- Ograničena opskrba, nestašice, slaba ponuda, visoka cijena.

Npr. „Novogodišnje „iznenađenje“ s kruhom u Zagrebu. Tko je kriv neredovitoj opskrbi kruhom?“. (03.01.1953. Vjesnik, str. 4)

- Niski sanitarni uvjeti.
- Siromaštvo stanovništva – ogleda se u konzumaciji prehrambenih proizvoda.

Jedna od zagrebačkih prodavaonica

A prodaja ulja?

U srijedu rano ujutro tako je bilo pred mnogim prodavaonicama mješovitom robom... jer je ulje stiglo. Radni ljudi, koji su šli na posao, pitali su: zar prodaja ulja ne bi mogla početi popo dne?

- **2. razdoblje** - od 1956. do sredine 1960-ih
 - dolazi do koncentracije trgovine.
 - Koncentracija se provodi integracijom trgovačkih poduzeća u veća državna poduzeća
 - ne možemo govoriti o procesu koncentracije trgovine u suvremenom smislu
 - maloprodajne organizacije su osnivane od postojećih prodavaonica u sastavima industrijskih poduzeća ili poljoprivrednih kombinata.

- **3. razdoblje - 1968. do 1978. godine**

- Dalje formiranje trgovinskih organizacija i njihovo povezivanje u složenije organizacijske oblike pod nazivom **samoupravne integracije**
- Otvaraju se trgovine na malo i trgovine na veliko
- Broj trgovina počinje značajnije rasti uslijed osnivanja nekoliko organizacijskih oblika
 - osnovna organizacija udruženog rada (OOUR),
 - radna organizacija (RO)
 - složena organizacija udruženog rada
- No usprkos rastu broja prodavaonica taj je broj bio malen.

- **4. razdoblje** – traje od 1974. (1977.) do 1989. godine.
 - Ustavom iz 1974. godine (i dopunama 1977.) omogućeno je otvaranje privatnih trgovina
 - U sustavu trgovine javljaju se posrednici - **osnovne organizacije udruženog rada na veliko** koje su robu distribuirale **osnovnim organizacijama udruženog rada na malo**
 - **proizvodno – trgovinske organizacije** -cilj uvođenje monopola na određenom tržištu.
 - od 1987. godine na dalje počinje se poticati otvaranje privatnih trgovina,
 - Od 1989. godine zakonski je omogućeno otvaranje privatnih trgovinskih poduzeća
 - 1989.-1990. broj trgovina porastao je sa 20 262 na 22 088 ili za 9%.

- U Jugoslaviji je postojao dvojni trgovinski sustav.
 - U ruralnim područjima postoje zadružne trgovine.
Zadružne trgovine - trgovine mješovitom robom namijenjene osnovnoj opskrbi lokalnog stanovništva.
 - U gradskim naseljima prevladavale su **industrijske prodavaonice**.

- Prodajni kapacitet trgovine iskazuje se sljedećim podacima:
 - podacima o ukupnoj površini trgovina
 - podacima o prosječnoj površini trgovine,
- Razvijenost kapaciteta trgovine podacima o površini trgovine na jednog zaposlenika.

Trgovinu u RH od 1964. do 1973. karakteriziraju sljedeći pokazatelji:

- Broj trgovačkih organizacija nakon privredne reforme 1965. godine smanjuje - posljedica integracije trgovačkih poduzeća u državna poduzeća.
- Proces koncentracije trgovine.
- Između 1964. i 1973. godine broj trgovačkih organizacija se smanjio za oko 33% sa 510 na 342, a broj trgovački poduzeća za 35% sa 261 na 172.
- Ukupna površina prodavaonica porasla je za 94%
- Broj prodavaonica povećan za samo 45% što je posljedica trenda koncentracije trgovine.
- Porast prosječne veličine prodavaonice za 33,9% no i dalje izrazita usitnjenost (mala prosječna površina)

Prodajni kapaciteti trgovine na malo od 1964. do 1972. godine

Godina	Broj prodavaonica	Površina (m ²)	Broj zaposlenih	Prosječna površina (m ²)	Površina (m ²) / zaposlenik
1964.	11055	451517	42348	40,8	10,7
1966.	11458	512939	45122	44,8	11,4
1968.	13385	626295	51654	46,8	12,1
1970.	14608	760806	56272	52,1	13,5
1972.	16019	876070	66020	54,7	13,3

Trgovinu u RH od 1974. do 1989. karakteriziraju sljedeći pokazatelji:

- Ustavom iz 1974. godine uvedena je mogućnost otvaranja privatnih trgovina
- Od 1977. godine primjenjuje se jedinstvena klasifikacija djelatnosti prema kojoj se djelatnosti trgovačkih organizacija diferenciraju na:
 - trgovinu na malo,
 - trgovinu na veliko,
 - vanjsku trgovinu,
 - industriju, poljoprivredu i ostale djelatnosti

- Od 1977. godine uvedena je jedinstvena klasifikacija djelatnosti
- Početkom 1980-ih broj trgovačkih organizacija počinje stagnirati što je posljedica gospodarske krize u državi.
- Godine 1989. broj prodavaonica bio je za svega 16% veći od broja prodavaonica 1974. godine.
- Broj zaposlenih u trgovini porastao je za 43,8%.
- Broj zaposlenih u trgovini na malo porastao je za 47,5%

Prodajni kapaciteti trgovine na malo 1974. do 1989. godine

Godina	Broj prodavaonica	Površina (m2)	Broj zaposlenih	Prosječna površina (m2)	Površina / zaposlenik (m2)
1974.	16 398	988 372	56 762	60,3	17,4
1976.	16 609	1 055 332	60 425	63,5	17,5
1978.	16 985	1 215 076	65 598	71,5	18,5
1980.	17 492	1 369 599	70 608	78,3	19,4
1982.	17 873	1 428 562	73 745	79,9	19,4
1984.	18 457	1 484 115	75 495	80,4	19,7
1986.	19 093	1 600 818	79 596	83,8	20,1
1989.	19 882	1 720 566	83 737	86,5	20,5

- Ukupna površina prodavaonica u Hrvatskoj porasla za 74%, a prosječna veličina prodavaonice za 43% - i dalje usitnjenost trgovine.
- Velike regionalne razlike
- Pojava i širenje novih oblika trgovine
- Samoposluživanja.
 - 1956. godine u Ivancu je otvoreno prvo samoposluživanje pod nazivom „Ivanečki magazin“.
 - 1957. u Zagrebu otvoren „Konzum“.
 - U ovom razdoblju broj samoposluživanja raste za 9,5 puta (sa 187 prodavaonica 1963. godine na 1174 prodavaonice 1989. godine)

- Robne kuće
 - Prva robna kuća otvorena na prostoru današnje Hrvatske je robna kuća Kastner i Öhler otvorena 1913. godine u Ilici 2.
 - Carl Kastner i Herman Öhler započeli su s prodajom po odjelicima (kakav se primjenjuje u robnim kućama) još 1882. godine u njihovoj trgovini u Mesničkoj 1.
 - U razdoblju do 1964. do 1989. godine broj robnih kuća porastao je sa 8 na 168.
 - Robne kuće predstavljaju okosnicu kupovine u središnjim dijelovima grada te trgovački objekt najvišeg stupnja centraliteta

Zgrada Narodnog Magazina u Zagrebu

Trgovina u RH nakon 1990. godine

- Tranzicija u trgovini uključuje široki spektar promjena od kojih su najznačajnije
 - Promjena u strukturi vlasništva u trgovini;
 - Promjene u lokaciji prodajnih prostora
 - Pojava novih oblika trgovine
 - Promjene u veličini prodajnih prostora
 - Promjene u strukturi proizvoda

- **Koncentracija u trgovini** je proces iznadprosječnog rasta prodavaonica velikih površina u odnosu na trgovine malih površina.
- Hrvatsku trgovinu nakon 1990. obilježava proces internacionalizacije.
- **Internacionalizacija** podrazumijeva širenje (globalizaciju) maloprodajnih tehnika, prakse i principa tj. odnosi se na sve oblike i faze poslovanja u inozemstvu u kojima neko poduzeće postaje gospodarski aktivno izvan granica zemlje porijekla.
 - Internacionalizacija može biti:
 - vidljiva
 - nevidljiva

- Snažnija internacionalizacija u razdoblju nakon 1998. godine posljedica je:
 - slabije konkurentnosti domaćih trgovaca,
 - porasta kupovne moći stanovništva,
 - porasta potražnje za proizvodima i uslugama,
 - relativno niže cijene zemljišta
 - relativno niže cijene radne snage u usporedbi s matičnim zemljama
 - relativno slobodnija legislativa i državna uprava koja često potiče dolazak stranih trgovačkih lanaca.

U razdoblju tranzicije u Hrvatskoj moguće je izdvojiti dva razdoblja.

- Prvo je razdoblje do 1998. godine koje karakteriziraju:
 - počeci privatizacije,
 - usitnjenost maloprodaje,
 - nerazvijenost konkurentnosti na tržištu,
 - jačanje sive ekonomije,
 - jačanje prekogranične trgovine,
 - počeci internacionalizacije u sferi neprehrambenih proizvoda.

- Drugo razdoblje u Hrvatskoj traje nakon 1998. godine karakterizira ga:
 - početak procesa koncentracije u maloprodaji,
 - jačanje procesa internacionalizacije u sferi neprehrambenih proizvoda
 - počeci internacionalizacije u sferi trgovine prehrambenim proizvodima (hipermarketi i sl.)
 - uvođenje suvremenih tehnologija u prodaju.

- Od 1998. godine broja prodavaonica i broj zaposlenih u distributivnoj trgovini rastu te neznatno raste i broj zaposlenih na jednu prodavaonicu.

- Broj prodavaonica 1998. godine 41 906

2004. godine 44 835

- Broj zaposlenih 1998. godine 179 783

2004. godine 208 533

- Zaposleni / 1 prodavaonica 1998. god. 4,3

2004. godine 4,7

- Broj trgovina na malo i zaposlenih u trgovini na malo raste

- Broj prodavaonica 1998. godine 25 300

- 2004. godine 27 553

- Broj zaposlenih 1998. godine 79 116

- 2004. godine 97 164

- Zaposleni / 1 prodavaonica 1998. god. 3,1

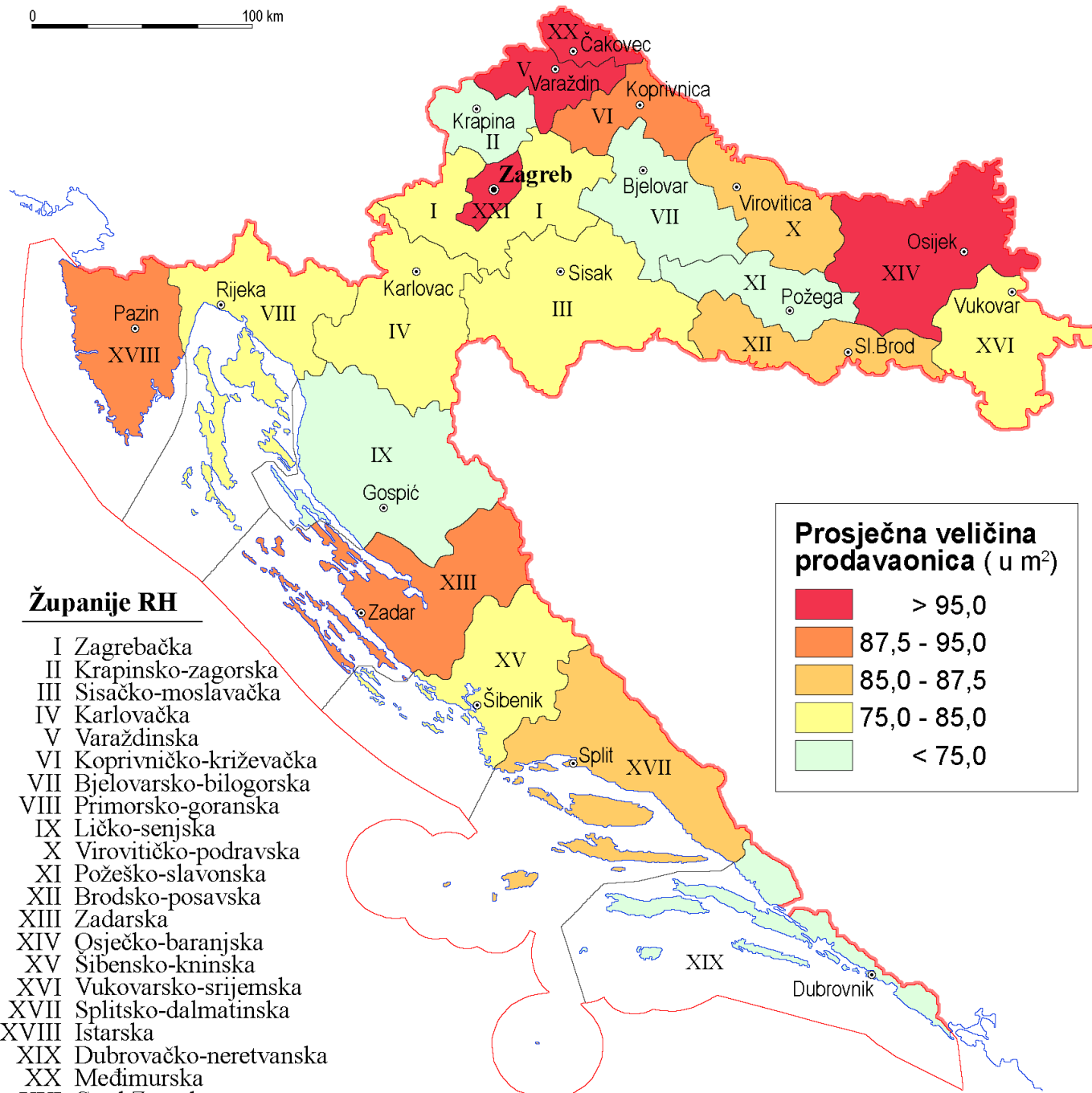
- 2004. godine 3,5

- Hrvatska trgovina je i dalje usitnjena.
 - 1/3 ukupnog broja prodavaonica ima površinu od 13 do 30 m²,
 - gotovo 3/4 od ukupnog broja prodavaonica ima prodajnu površinu manju od 60 m².
 - Godine 2004. svega 38 prodavaonica imalo je površinu veću 5001 m² što čini 0,1% ukupnog broja prodavaonica koje su zauzimale 8,49% površine i zapošljavale 3% zaposlenih.

- Velike regionalne razlike
 - 44% naselja u RH ima stalno prodajno mjesto
 - Županije s najmanjim udjelom naselja s prodajnim mjestom su Karlovačka županija te Istarska županija.
 - Najmanje naselja bez prodajnog mjesta ima Vukovarsko – srijemska županija. Razlog je prosječna veličina naselja te nizak udio zaposlenih u ostalim djelatnostima.
 - prosječna demografska gustoća u Hrvatskoj (broj stanovnika po prodajnom mjestu) 2004. godine iznosio 107 stanovnika/prodajno mjesto.

- U prosjeku u RH na 1 prodajno mjesto dolazi 107 stanovnika, a na jednu trgovinu 111,2 stanovnika.
 - Najviše stanovnika po prodavaonici ima u Sisačko-moslavačkoj i Krapinsko-zagorskoj županiji, a najmanje u Istarskoj županiji.
- Prosječna veličina prodavaonice u Hrvatskoj 2004. godine iznosila je 87,8 m².

0 100 km

Županije RH

- I Zagrebačka
- II Krapinsko-zagorska
- III Sisačko-moslavačka
- IV Karlovačka
- V Varaždinska
- VI Koprivničko-križevačka
- VII Bjelovarsko-bilogorska
- VIII Primorsko-goranska
- IX Ličko-senjska
- X Virovitičko-podravska
- XI Požeško-slavonska
- XII Brodsko-posavska
- XIII Zadarska
- XIV Osječko-baranjska
- XV Šibensko-kninska
- XVI Vukovarsko-srijemska
- XVII Splitsko-dalmatinska
- XVIII Istarska
- XIX Dubrovačko-neretvanska
- XX Međimurska
- XXI Grad Zagreb

- Prosječno je u Hrvatskoj 2004. godine na jednog stanovnika dolazilo 0,79 m² prodavaonice.
- Najmanju prosječnu površinu po stanovniku imaju Krapinsko – zagorska, Sisačko – moslavačka i Vukovarsko – srijemska županija.

- Novi kupovni centri velikih površina razvijaju se u većim gradovima ili na njihovim rubovima.
 - Na području četiri najveća hrvatska grada nalazi se 60% svih prodavaonica prodajne površine veće od 2000 m² te 41,8% svih kupovnih centara (97 od ukupno 232 kupovna centra).
 - Povezano s izgradnjom novih kupovnih centara karakteristika hrvatske trgovine je snažna suburbanizacija, koja je prisutna i u drugim tranzicijskim zemljama. Paralelno sa suburbanizacijom dolazi do procesa djelomične stagnacije trgovine u središnjim dijelovima grada.

Budući razvoj trgovine na malo u RH

- Prvu skupinu mjera čine mjere vezane uz zakonodavstvo i praćenje trgovine.
 - Potrebno je izraditi jedinstven sustav statističkog praćenja trgovine na razini države i županija.
 - Potrebno je ukinuti dosadašnji dvostruki sustav praćenja podataka o trgovini
 - Potrebno je jasnije definirati tipove pojedinih prodajnih oblika, te novih kupovnih centara.
 - Potrebno je urediti zakonodavstvo u trgovini.
 - Regulirati gradnju kupovnih centara te uvesti obavezu izrade elaborata o utjecaja tog kupovnog centra na trgovinu u središnjim dijelovima grada.

- Drugu skupinu čine procesi organizacije trgovine.
 - Potrebno je provesti integraciju (horizontalne između više trgovina na malo ili vertikalne unutar distribucijskog kanala između veleprodavača, distributera i krajnjeg trgovca) i kooperacije malih privatnih trgovina. Time bi se povećala konkurentnost.
 - Potrebno je provesti koncentraciju i okrupnjavanje trgovine. Okrupnjavanjem trgovine stvorili bi se preduvjeti za daljnje ulaganje i podizanje kvalitete roba i usluga te obrazovanje trgovaca.